

Назаренко Т. Г.,

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка відділу навчання географії та економіки
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-7354-5245

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНОСТІ В УЧНІВ ЧЕРЕЗ ЗМІСТ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Анотація. В статті порушуються питання формування патріотичності в учнів закладів загальної середньої освіти України через зміст навчального предмету географія. Авторка пояснює, яким чином через зміст різних форм, методів і засобів шкільної географії, а також на тлі краєзнавчих матеріалів можна сформувати поняття ідентичності, української нації, українських традицій і утворити в новому поколінні усвідомлене ставлення до даної території.

Ключові слова: вчитель географії; патріотизм; зміст навчання; методика навчання географії; Нова українська школа.

Вчитель – це людина, діяльність якої спрямована у майбутнє та орієнтована на формування людини, активність якої розгорнеться завтра, у змінених умовах [1, с. 5]. Вчитель географії – це фахівець, який формує в учнів закладів загальної середньої освіти предметні (географічні) компетентності. Оскільки географія – це навчальний предмет, який надає знання, що з'ясовують просторові відносини та характеристики земної поверхні на засадах балансування природи та населення, то вчитель має спеціалізуватися на цих знаннях [2, с. 56]. Крім предметних знань, вчитель формує в учнів й духовні цінності, одним з яких є почуття патріотизму. Вітчизняний педагог Василь Сухомлинський акцентував увагу саме на такій здібності в діяльності вчителя, як патріотичне виховання, він наголошував, що «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [3, с. 78]. Патріотизм – є важливою цінністю у розвитку відповідально орієнтованих громадян. Оскільки однією

з найефективніших платформ для прищеплення цієї цінності учням є система освіти, ми розглянемо як це можна зробити через зміст навчального предмету – географія.

Географія як навчальний предмет пропонує унікальну можливість розвивати почуття ідентичності, вдячності за національну спадщину та усвідомлення місця нації у світі. Центральну роль у цьому процесі відіграє вчитель, який виступає і постачальником знань, і провідником цінностей. Саме через зміст навчального предмету географія учні усвідомлюють і розуміють фізичні особливості країни, через форми рельєфу: гори, низовини, урочища, фації; через систему водних об'єктів: річок, озер, ставків; через людські чинники: розподіл населення, економічну діяльність та культурні пам'ятки. Досліджуючи ці аспекти, учні починають цінувати багатство та різноманітність своєї батьківщини, сприяючи розвитку почуття гордості та приналежності.

Вчитель відіграє вирішальну роль у формуванні того, як учні взаємодіють з навчальним географічним змістом. Завдяки продуманому навчанню вчитель може перетворити факти на натхнення. Наприклад, обговорюючи національні парки, вчитель висвітлює зусилля місцевих громад у збереженні біорізноманіття. Викладаючи історичні торговельні шляхи, вчитель наголошує на географічних особливостях, що вплинули на зростання та єдності нації. Роблячи такі акценти, вчитель перетворює академічні знання на історію про національну ідентичність та стійкість, особливо це актуально під час повномасштабного вторгнення країни-агресорки на територію України, де під загрозою опинились такі географічні об'єкти як Каховське водосховище, підрив якого спричинив екоцид. Екосистеми на півдні України зазнають значної тривалої шкоди. Через руйнацію міст Україна зазнає урбоциду. Враховуючи це, зміст навчальної програми з географії зазнав точкових змін, до нього було додано інформацію про перспективи розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в контексті набуття Україною категорії кандидата в члени Європейського Союзу. Посилено інформацію про євроінтеграційний курс України, а також про роль США, ураховуючи її значення в глобальних політико-економічних процесах та зміцненні обороноздатності України, її Збройних Сил, мобілізації світової спільноти на захист суверенітету й територіальної цілісності нашої держави. Вчитель пластично реагує на зміни, розподіляючи навчальний час таким

чином, щоб акцентувати увагу на темах, які торкаються питань становлення української нації, війни, розвитку міжнаціональних, торгівельних та культурних відносин між країнами, міграційним процесам, питаннями біженців, відтоку інтелекту тощо. Вчитель готовий обговорювати культурні особливості, звичаї, традиції тих країн, де учень з родиною шукає прихисток від війни.

Щоб ефективно прищеплювати патріотизм, вчитель застосовує різноманітні педагогічні стратегії. Наприклад, проектне навчання, чим заохочує учнів до дослідження місцевого середовища. Екскурсії до історичних та природних пам'яток забезпечують практичний досвід, який поглиблює емоційний зв'язок з нацією.

Хоча виховання патріотизму є благородною метою, вчитель має дотримуватися збалансованого та інклюзивного підходу. Патріотизм не слід викладати як сліпий націоналізм, а як критичну, усвідомлену любов до своєї країни, яка визнає її сильні сторони, прагнучі водночас подолати її недоліки. Географія пропонує ідеальний контекст для такого різноманітного патріотизму, оскільки вона вчить учнів бачити як красу, так і складність своєї батьківщини.

Шляхами реалізації завдань при формуванні патріотичності на уроках географії будуть:

Відбір змісту навчального матеріалу й посилення його українознавчої спрямованості. Так, характеризуючи окремі території світу, доречно ознайомлювати учнів із внеском українських учених у їх вивчення й освоєння (наприклад, під час вивчення теми «Відкриття й освоєння Африки» в курсі «Географія материків і океанів» вчитель може більш докладно спинитися на дослідженнях території цього материка українським мандрівником і дипломатом Єгором Ковалевським тощо).

Реалізація принципу національної спрямованості шкільної географії, який передбачає формування в учнів національної свідомості, прищеплення шанобливого ставлення до традицій і звичаїв українського народу щодо вшанування й збереження природи краю, підтримання таких важливих рис української нації, як чуйність, працелюбність і милосердя, що має знайти своє вираження в широкому й активному залученні в процес вивчення географії здобутків усної народної творчості (прислів'їв, приказок, прикмет, загадок про природні об'єкти та явища), елементів календарної обрядовості, землеробської культури, використанні

народних традицій поведінки в природі, шанобливого ставлення до неї.

Формування в учнів уявлень про досягнення України в галузі науки, техніки, культури. Цей напрям роботи реалізується в процесі знайомства учнів зі значущими результатами діяльності видатних вітчизняних дослідників, державних діячів, представників громадських організацій; висвітлення інноваційних проектів у рамках міжнародного співробітництва.

Формувати патріотичність можна на прикладах героїв-воїнів ЗСУ, які захищають наші кордони, що були учнями школи, чи членами громади, варто організовувати зустрічі з ними або членами їх родин. Доцільно обговорити з учням подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян, виявлених у захисті міст Бучі, Волновахи, Гостомеля, Ірпеня, Києва, Маріуполя, Миколаєва, Охтирки, Сум, Тростянця, Харкова, Чернігова. Акцентувати увагу на Указі Президента України від 06 березня 2022 року № 111/2022 та від 24 березня 2022 року № 164/2022 про присвоєння почесного звання «Місто-герой України» цим містам. .

Пріоритетними в сучасному освітньому процесі має стати процес переконаності учнів, що міць українців – у їх згуртованості і саме це запорука успіху, порятунку і розквіту. При вивчені географії в рамках формування патріотичності учні усвідомлюють, що всі громадяни України мають рівні права, незалежно від їх національності і становлять єдиний український народ, пов'язаний спільним сьогоденням і готовим захищати свою країну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щербакова Л. Профільне навчання в закладах нового типу: Словник-тезаурус теми «Профільне навчання». Завуч. 2009. - № 11 (квіт.). – С. 4-6. (Сер. «Шк. світ»)
2. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх
3. навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.: іл.., табл.. – (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип.. 11 (155) URL: http://lib/sstta.gov.ua/id/eprint/707431
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори у 5-ти, Т.1 535 с.